

Sint Franciscus en de ecologie

J.C. Zadoks

Herengracht 96-c, 1015 BS Amsterdam, e-mail: j.c.zadoks@euronet.nl

In Science 1967 staat een uitdagend stuk over de historische wortels van onze ecologische crisis. Het stuk begint met een beschouwing over het huwelijk tussen wetenschap en technologie, dat in de negentiende eeuw gesloten werd. De geschiedenis heeft perioden en gebieden gekend met wetenschap maar zonder technologie. Omgekeerd was vooral het “westen”, dat is het West-Romeinse Rijk en zijn opvolgers in Europa en overzee, sterk in empirische technologie zonder wetenschap. Dat geldt zelfs voor de landbouw, waar de kerende ploeg werd ontwikkeld ruim voor het jaar 1000.

De kerende ploeg wordt gezien als een keerpunt in de landbouw, omdat de verdeling van land niet langer bepaald werd door de behoeften van het gezin, maar door de capaciteit van een ‘machine’ en de daarvoor benodigde energie (uitgedrukt in aantal ossen). Welhaast meedogenloze exploitatie van de natuur kwam vrij plotseling tot uitdrukking in gebedenboeken met illustraties van ploegen, oogsten, bomen omhakken en varkens slachten. De plaatjes uit de ‘Très riches heures’ van de hertog van Berry (Chantilly, Parijs) zijn overbekend.

De auteur legt zo een verbinding tussen ecologie en godsdienst. Ons omgaan met de natuur wordt door onze allerdiepste gevoelens beheerst. In vele beschavingen werd en wordt de natuur gezien als de woonplaats van het goddelijke, soms verbijzonderd tot een boom, beek of bos. In deze beschavingen overheerst vaak het gevoel van continuïteit, van eeuwigheid, dat leidt tot een zekere beschouwelijkheid.

Het christelijk geloof toont een weg van schepping tot verlossing,

waarlangs de individuele en collectieve mens voort kan gaan. Het christelijk geloof is, in zijn West Romeinse vorm, veel sterker dan andere levensbeschouwingen en geloven, een vooruitgangsgeloof waarin devotie leidt tot actie.

In het Oost-Romeinse rijk werd de natuur gezien als een symbolisch systeem waarmee God spreekt tot de mensheid (regenboog als symbool van de hoop), in een sterk kunstzinnige visie. De mier als aansporing tot ijver, de vlam als symbool van het hemelwaartse streven van de ziel. In West Europa beijverde de middeleeuwse natuurtheologie, die tot doel had God's glorie te verkondigen, zich in optische verklaringen van de regenboog, een vroege vorm van natuurwetenschap.

Geen regel zonder uitzondering. Een van de opmerkelijke uitzonderingen was Franciscus van Assisi (1181/2-1226), die van koopman tot bedelman werd. Hij was de stichter van de orde der minderbroeders, de bedelmonniken. Hij was een rebel, een radicaal, een echte alternatieveling. De evidente overheersing van de natuur door

de mens wilde hij vervangen door een democratie van alle schepelen. Broeder Mier en Zuster Vuur prijzen de Schepper, ieder op eigen wijze, zoals Broeder Mens. Volgens de overlevering predikte hij tot de vogels en de vissen, heel consequent.

Het is niet de eerste keer dat het christendom wordt aangewezen als bron van de huidige ecocrisis. Het zal niet de laatste keer zijn. De Wageningse hoogleraar Achterhuis is het met de toewijzing niet eens en eist de twijfelachtige eer op voor het humanisme dat zich liet inspireren door het klassiek-romeinse antropocentrisme. Daarmee beschuldigen we dan toch het west-mediterrane denken en pleiten we het oost-mediterrane denken vrij.

De wortels van onze ecocrisis zullen we hier niet blootleggen. We maken een sprong naar de 19e eeuw. Het Duitse woord oecologie dateert van 1869 (Häckel, Duitsland), het Engelse ecology van 1873 (Thoreau, USA). maar Franciscus als eerste ecoloog, dat spreekt mij aan. Franciscus, ecoloog *honoris causa*, beschermheilige aller ecologen.

Literatuur

- Achterhuis, H.J. - 1990. Van moeder aarde tot ruimteschip: humanisme en milieucrisis. Wageningen, brochure. 40 pp.
Lynn White - 1967. The historical roots of our ecological crisis. Science 155: 1203-1207.

COLUMN